

Порівняльно-педагогічні студії

4(26)
2015

*«Освіта – це вміння дивитися на речі з позиції
когось іншого»*

Г.В.Ф. Гегель

Головний редактор – д.п.н., професор, завідувач Лабораторії педагогічної
компаративістики УДПУ Заболотна О. А.

Заст. головного редактора – к.п.н., доцент Загоруйко Л. О.

Літературний редактор – к.ф.н., доцент УДПУ Дуденко О.В.

Редакційна рада:

Голова редакційної ради:

Наталя Лавриченко – д.п.н., професор, головний науковий співробітник Наукового центру
Малі академії наук України, почесний редактор-заступник.

Члени редакційної ради:

Олена Локшина – д.п.н., професор, завідувач Лабораторії порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України;

Оксана Заболотна – д.п.н., професор, завідувач Лабораторії педагогічної
компаративістики УДПУ;

Людмила Загоруйко – к. п. н., доцент, УДПУ.

Друкується за рішенням:

Вченої ради Інституту педагогіки АПН України
(протокол № 3 від 26 березня 2009 року);

Вченої ради Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 8 від 23 березня 2009 року)

Адреси:

Лабораторія порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки, вул. Артема, 52-д
Тел.: (044)481-37-68

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, вул. Садова, 2
тел. (044)5-20-92

**Відповідальність за наукову вірогідність і коректність
несуть автори та їхні наукові керівники**

Детальнішу інформацію про журнал і вимоги до оформлення наукових публікацій читайте на
сайті www.sce.udpu.org.ua

ISSN 2306-5532

Porivnâlno-pedagogičnî studii

Porivnâlno-pedagog. stud.

№ 4 (26)

жовтень-грудень 2015 р.

Щоквартальний науково-педагогічний журнал.
Видається з липня 2009 року.

Свідомство про державну реєстрацію № KB 15216 - 3788 Р,
видане Міністерством юстиції України 18.05.2009 р.

До переліку наукових фахових видань України,
у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук,
внесений 01.07.2010 р. Перереєстрований 13.07.2015 р.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

Науково-педагогічний журнал

Засновники:

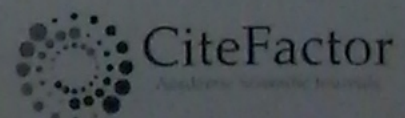
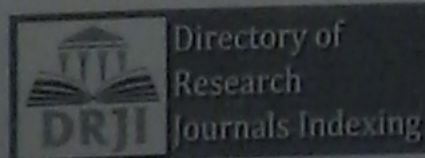
Національна академія педагогічних наук України

Інститут педагогіки

Міністерство освіти і науки України

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тетяна Кочубей, Ольга СВИРИДЮК

Сутність поняття «полікультурна освіта» у працях українських та зарубіжних учених..... 4

ОСВІТНІ СИСТЕМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

Ореста КАРПЕНКО

Опіка над дітьми у педагогічній системі Казимира Єжевського (1877-1948)..... 12

Даріуш СКАЛЬСКИ

Історико-культурні передумови становлення і розвитку фізкультурної освіти в Європі у середньовічну добу..... 19

Ольга КОСТЮК

Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі..... 28

Світлана ОЛІШКЕВИЧ

Форми та методи виховання характеру в державних школах США..... 36

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

Ірина ЛИТОВЧЕНКО

Філософські засади корпоративної освіти як складової освіти дорослих США..... 44

ІННОВАЦІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Оксана КРИЧКІВСЬКА

Сутність і структура міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності..... 49

Тетяна ГУРОВА

Правове виховання як засіб формування правової культури майбутніх учителів (на прикладі вивчення англійської мови)..... 56

Людмила БЕРЕЗА

Особливості інноваційних технологій формування лінгвокраїнознавчої компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови..... 63

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Запрошення до членства в Українській асоціації дослідників освіти..... 71

АВТОРИ НОМЕРА..... 72

АНОТАЦІЇ..... 74

ІННОВАЦІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

УДК 378.091.33:[811.111'276.6:34]

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Тетяна Гурова

Статтю присвячено проблемі правового виховання майбутніх учителів. Метою статті є аналіз можливих шляхів формування правової культури майбутніх вчителів у процесі засвоєння предметів гуманітарного циклу (на прикладі вивчення англійської мови). Актуальність активізації правового виховання майбутніх учителів зумовлена низкою об'єктивних чинників. Представлено декілька моделей навчання: традиційну, де студент виступає в ролі «об'єкта» навчання, активну, де він є «суб'єктом» навчання, інтерактивну, за якої відбувається взаємодія між студентом і викладачем. На думку автора, вибір форм і методів правового виховання має бути узгоджений із обраною моделлю навчання.

Ключові слова: правове виховання, вивчення англійської мови, правове виховання майбутніх учителів, правова культура.

Для сучасного розвитку українського суспільства характерні динамічні політичні та соціально-економічні зміни, які висувають перед педагогічною наукою і практикою надзвичайно складні завдання з формування якісно нової освіти, системи виховання і навчання молодого покоління. Основні стратегічні напрямки реформування освіти в межах національно-виховної діяльності, згідно із Законом України «Про освіту» і Концепцією національного виховання студентської молоді, ґрунтуються на принципах демократичності: на прищепленні поваги до прав і свобод людини та громадянина; вихованні поваги до Конституції, законів України, державних символів України; вихованні громадянського обов'язку перед Україною, суспільством; формуванні політичної та правової культури особистості; залученні студентської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху.

Підтвердженням актуальності проблеми правового виховання майбутніх вчителів є тенденція зростання злочинності неповнолітніх на тлі загальної злочинності у країні, адже у правовій освіті молоді найважливіша роль належить учителям. Це підкреслює необхідність надання пріоритетного значення вихованню правової культури особистості майбутнього педагога як невід'ємній характеристиці справжнього професіонала.

У дослідженнях Г. Андресвої, Д. Абашидзе, В. Баранова, М. Городиського, А. Долгова, О. Іваній, В. Казимірчук, М. Кравець, Д. Клочкова, А. Кожевнікова, М. Подберезького, А. Саломаткіна, Є. Татарінцева, Т. Шамової, Н. Ткачова, М. Фіцула проблему правового виховання висвітлено з позицій юридичного, соціального, педагогічного та психологічного аспектів. Так, учені наголошують на необхідності формування правосвідомості особистості, яка характеризується передусім свідомим ставленням до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, глибокою повагою до законів і правил людського співжиття, а також готовністю дотримуватися і виконувати закріплені в них вимоги. Метою статті є аналіз можливих шляхів формування правової культури майбутніх учителів у процесі засвоєння предметів гуманітарного циклу (на прикладі вивчення англійської мови).

Високий рівень правосвідомості кожної окремої особистості України є головною передумовою побудови демократичної правової держави. Формування культури права і високого рівня правової свідомості громадян можливе за участю підготовлених спеціалістів, які сприятимуть становленню правової системи та державотворенню. Зміст правового виховання полягає у прищепленні особистості правових цінностей і перетворенні їх у стійкі переконання, а також у формуванні знань людини про державу і право, про закон, про права і обов'язки громадянина.

Актуальність активізації правового виховання майбутніх учителів можна пояснити низкою об'єктивних чинників. По-перше, потреба у становленні України як правової держави та інтенсивне формування її нормативно-правової бази зумовлюють необхідність бути поінформованим щодо появи нових правових актів. По-друге, знецінення загальноприйнятих норм і моралі у суспільстві призводять до зниження рівня життя населення і стають причиною зростання злочинності у країні. І, насамкінець, правове виховання здатне забезпечити подолання правового нігілізму серед молоді і вплинути на їхню поведінку в колективі, через формування необхідних юридичних поглядів, певних орієнтирів і цінностей.

Важливим етапом у здійсненні процесу правового виховання і, відповідно, формуванні правової культури майбутніх учителів є визначення принципів. Мета і зміст правового виховання спираються на загальні і спеціально-професійні принципи. Серед загальних принципів виокремлюємо гуманізм, законність, демократичність, об'єктивність оцінювання реальності, систематичність і системну організованість, доцільність і цілеспрямованість. Серед спеціально-професійних можна відзначити такі: особистісно-зорієнтований принцип, принцип об'єктивності, принцип цілісності і зв'язку теорії з практикою. Зазначені принципи класифіковані відповідно до змісту правового виховання. Так, особистісно-зорієнтований принцип спрямовує діяльність системи освіти на формування кожної окремої особистості; принцип об'єктивності висвітлює об'єктивні закономірності формування особистості і враховує індивідуальні можливості кожного.

Принцип цілісності базується на інтеграції всіх видів виховання і одночасному формуванні професійних якостей особистості. Принцип зв'язку теорії правового процесу із практикою відображає міцний зв'язок між вихованням особистості і її реальними життєвими потребами.

Серед принципів, систематизованих відповідно до процесу організації правового виховання, слід відзначити і принцип невіддільності навчання і правового виховання, а також принцип доцільності, які виявляються в нерозривності завдань навчання і виховання, а також урахуванні психолого-педагогічних закономірностей засвоєння професійних знань, навичок і вмінь. Учені також наполягають на виокремленні принципів свідомої і активної самостійної підготовки, принципи використання потенціалу освітнього навчального закладу, принцип нерозривності правового виховання і самовиховання, принцип поєднання форм і методів правового виховання з використанням інтенсивних технологій тощо.

Правова культура суспільства в цілому потребує систематичного формування і стимулювання. Система заходів, спрямованих на формування політико-правових ідей, норм, принципів і цінностей, у своїй сукупності вважається правовим вихованням, його організація у ВНЗ потребує ретельного аналізу і розуміння структури. Правове виховання є засобом формування правової культури майбутніх учителів, його ефективність підтверджуються усвідомленням студентом правових цінностей, сформованістю особистісних переконань та їхнім перетворенням у внутрішній орієнтир поведінки.

Організація правового виховання майбутніх учителів у навчальних закладах різного рівня має розв'язувати низку важливих завдань. Найголовнішим завданням є забезпечення студентів теоретичними знаннями про основні принципи правової системи української держави. Знання цих принципів допоможе особистості усвідомити значущість права не тільки для кожного окремого громадянина, а й для суспільства в цілому. Другим завданням є реалізація отриманих знань у правовій діяльності, тобто розвиток умінь правової поведінки майбутніх учителів, які забезпечують належну організацію стосунків у колективі. Високий рівень правової поведінки, у свою чергу, впливає на розвиток правової культури особистості, яка проявляється в розумінні власних прав і свобод, а також усвідомленні справедливого й істинного. Третім завданням правового виховання майбутніх учителів є подолання правової пасивності через усвідомлення методів боротьби за свої законні права, адже така поінформованість приводить до підвищення рівня правової культури і вміння обирати необхідні методи для розв'язання конфліктів.

Важливим завданням у формуванні правової культури майбутніх учителів є також запобігання правопорушенням серед молоді і роз'яснення їхніх наслідків. Необхідною також вважаємо активізацію правової поведінки через моделювання прикладів і симуляцію життєвих ситуацій, що допоможе подолати правову неосвіченість серед майбутніх учителів. З цього стає зрозумілим, що правове виховання потребує систематичної діяльності, спрямованої на розширення знань про політичні і правові ідеї, про

національне і міжнародне право, про закон і законність, про зв'язок морального і правового вчинку тощо. Отримані знання мають бути закріплені у вміннях і навичках майбутніх учителів діяти в межах дозволеного законом. Зазначені завдання і принципи стають основою для змісту правового виховання майбутніх учителів, сутність якого реалізується через залучення студентів до знань про державу і право, законність права і свободи особистості, розуміння значущості і структури правових актів, доктрин та інших документів, а також формування їхньої стійкої орієнтації на законотворчу поведінку.

Для повноцінного впровадження теоретичних ідей і принципів щодо організації процесу правового виховання майбутніх учителів у навчальних закладах маємо обрати предмети гуманітарного циклу, адже вони мають особливий виховний потенціал. Серед предметів гуманітарного циклу в освітньому процесі навчальних закладів особливе місце займає іноземна мова, оскільки на практичних заняттях із цього предмета існує можливість здійснювати виховну роботу у малих групах і залучати студентів не тільки до пізнання іншої культури, а й до порівняння досвіду інших країн із власним досвідом у будь-якій сфері життєдіяльності. У програмі з англійської мови, укладеній відповідно до Рекомендацій Ради Європи в галузі вивчення і викладання сучасних мов та оцінювання рівнів володіння ними, зазначається, що оволодіння мовою і навчання іноземної мови складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: користування мовою, усвідомлення природи мови, розуміння іноземної та рідної культур [1]. Отже, важко уявити усвідомлення іншої культури без знання моральних норм і правил правової поведінки в іншій країні, без умінь здійснювати продуктивне спілкування у суспільстві з іншими законами і традиціями. Це пояснює включення у зміст програми з вивчення англійської мови для майбутніх учителів тематики, що висвітлює стосунки між людьми в різних сферах життєдіяльності у суспільстві, а також доносить до свідомості кожної людини правових цінностей [2].

Досягнення максимального навчального і виховного ефекту у процесі формування правової культури майбутніх учителів потребує ретельного аналізу і відбору відповідних форм і методів роботи. Методи навчання і виховання – це набір дій викладачів та студентів, які допомагають у набутті необхідних знань, умінь та навичок; організовують діяльність викладача і студентів, сприяють виконанню завдань, тобто вони втілюють освітню та виховну мету у реальність. Правильний вибір методів і форм роботи на практичних заняттях з англійської мови є запорукою успіху і отримання задоволення від результативної роботи і досягнення освітньої та виховної мети. Отже, без вибору відповідних методів неможливо досягти навчально-виховних цілей як у теоретичному, так і практичному оволодінні англійською мовою.

Слід зауважити, що соціокультурний компонент вивчення англійської мови складено із соціокультурних знань і вмінь, до соціокультурних знань входять як лінгвістичні, так і нелінгвістичні. Правове виховання майбутніх учителів англійської мови здійснюється саме у процесі формування нелінгвістичних знань. У підручниках з англійської мови наявні такі блоки, як: «Profession», «English speaking world and Ukraine», «Political system of Ukraine»,

«Political system of English speaking countries», «Youth problems», «Modern life», «Juvenile Delinquency», «Law and constitution», робота з якими уможливило реалізацію особливого методу правового виховання – правового просвітництва.

На практичних заняттях з англійської мови викладач може також використовувати різноманітні прийоми емоційного та психологічного впливу на молоду особу: переконування, попередження, особистий приклад, імітацію, заохочення і моделювання життєвих ситуацій тощо. Так, через формування уявлень про духовні цінності й культурні традиції інших народів, а також особливості їхнього національного менталітету на практичних заняттях з англійської мови відбувається становлення правової культури майбутніх учителів.

Сьогодні розрізняють декілька моделей навчання: традиційну, де студент виступає в ролі «об'єкта» навчання, (слухає і дивиться); активну, де він є «суб'єктом» навчання (самостійна робота, творчі завдання); інтерактивну, за якої відбувається взаємодія між студентом і викладачем. Науковці відзначають пасивний характер традиційного навчання, коли студент має засвоїти і відтворити матеріал, що переданий йому викладачем або іншим джерелом «правильної інформації». За такого навчання студенти майже не спілкуються один з одним і не виконують творчих завдань [5]. Звичайно, вибір моделі навчання залежить від специфічних особливостей предмета, певних дидактичних завдань, рівня знань і психологічної підготовки студентів, мети, завдань і змісту матеріалу конкретного заняття, певних ситуацій, часу, який відведено на вивчення предмета, реальних технічних і наочних засобів, які є у викладача, а також його досвіду. У викладанні англійської мови не слід повністю заперечувати традиційну модель навчання, але варто зазначити, що для досягнення реалізації методів і форм правового виховання не можна користуватися лише зазначеною моделлю. Традиційна модель викладання сприяє формуванню знань майбутніх учителів про державу і право власної країни, англійських країн, про права і свободи особистості, про розуміння сутності правових учень в інших державах, але для створення стійкої орієнтації на законотворчу поведінку майбутніх учителів пропонуємо використовувати елементи інших моделей навчання: активної та інтерактивної.

Активна модель навчання, хоча і передбачає застосування методів, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів, проте не надає повноцінної можливості задіяти і заохотити всіх учасників навчального процесу до практичної діяльності одночасно. Термін «методи активного навчання» з'явився в методичній літературі на початку 60-х років XX століття, він характеризував особливу групу методів, що були побудовані на засадах соціально-психологічних ефектів. Активна модель навчання заохочує учасників навчального процесу до вдосконалення власного досвіду, вона перетворює репродуктивний характер навчання на той, що детермінує студентів до самостійної організації навчання. Організація навчального процесу, у якому використовуються активні методи спирається на ряд принципів, до яких можна віднести принципи індивідуалізації, гнучкості, елективності, контекстності та співпраці. Принцип індивідуалізації полягає у відсутності однакового

оцінювання кожного студента, особистості надається можливість максимально розкрити власні здібності і отримати відповідну освіту. Принцип гнучкості в активному навчанні розкривається через урахування запитів тих, кого навчають, а також їхніх побажань з можливістю зміни спрямованості освіти відповідно до цих запитів. Принцип елективності – це можливість самостійно робити вибір освітнього шляху, обирати курси або тематику відповідно до запитів і здібностей особистості. Принцип контекстності реалізується у підпорядкуванні змісту навчання до змісту та умов реалізації майбутньої професійної діяльності, у результаті чого навчання набуває контекстного характеру та сприяє кращій професійній адаптації. І, нарешті, принцип співробітництва, яким передбачено розвиток стосунків довіри, взаємо-допомоги, взаємної відповідальності тих, що навчаються, а також надання їм можливості проявляти ініціативу й індивідуальну відповідальність за результат [4].

Викладач може організовувати практичні заняття з англійської мови як правові семінари, де доцільно користуватися активними та інтерактивними методами. Так, наприклад, можна виокремити методи, які слід використовувати на початковому етапі формування правової культури майбутніх учителів, оскільки вони допомагають викладачу з'ясувати очікування та побоювання студентів. Серед них: метод «Orchard», «Case full of expectations and worries»; методи, які надають можливість підсумувати заняття – «Wise advice», «Fly agaric», «A letter to myself», «Everything in my hands», «Circle of conclusions», «What have you forgotten?»; методи, що допомагають встановити зворотний зв'язок зі студентами – «Restaurant» та «Compliments». Дієвими можуть бути методи презентації нового матеріалу: «Brainstorm», «Guess what», «Claster», так викладач може заохотити студентів до продукування власної думки, дізнатися про ставлення до тих чи інших норм і законів у суспільстві. Використання таких активних методів як: «Identity cards», «Bee hive», «Traffic light», «Fair», і «Bus stop» на практичних заняттях з англійської мови надають можливість здійснювати роботу із правового самовиховання, оскільки студент у цей момент самостійно опрацьовує матеріал.

Зрештою, інтерактивна модель навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створення атмосфери доброзичливості, комфортних умов навчання, за яких той, хто навчається, відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Особливу роль у цьому навчанні відіграють інтерактивні форми і методи, які спираються не тільки на процеси сприйняття, уваги і пам'яті, а перш за все, на процеси творчого продуктивного мислення, поведінки і спілкування. Науковці одноставні під час порівняння концептуальних засад традиційної та інтерактивної освіти: інтерактивна освіта має більш передбачуваний результат, веде до активізації пізнавальної діяльності, а також вона спрямована на спілкування учасників навчального процесу між собою, а не тільки із викладачем, як за активної моделі навчання [4]. Зазначена модель навчання сприяє формуванню правової культури майбутніх учителів, оскільки такий вид навчання дозволяє взаємодіяти і моделювати елементи правової і не лише правової поведінки. За такого виду навчання студент здатний обстоювати власну позицію в дискусії.

вести діалог англійською мовою з партнером і знаходити компроміс. У цілому, інтерактивна модель навчання на практичних заняттях з англійської мови дозволяє студенту використовувати отримані знання прав і свобод у практичній взаємодії із сокурсниками, вона забезпечує майбутнього вчителя вміннями співпрацювати і конструктивно розв'язувати проблеми законним способом, спираючись на норми і закони, усталені в суспільстві.

Таким чином, особливий виховний потенціал предметів гуманітарного циклу, а саме англійської мови, дозволяє здійснювати формування правової культури майбутніх учителів. Такі головні ціннісні орієнтації правової культури майбутніх учителів як: свобода, порядок, рівність, справедливість, демократія, безпека і повага – є складовою нелінгвістичних знань, які, у свою чергу, входять до соціокультурного компонента вивчення англійської мови.

Вибір форм і методів правового виховання має бути узгоджений із обраною моделлю навчання. Якщо методи традиційної моделі навчання дозволяють здійснювати правову просвіту студентів і забезпечують високий рівень їхньої правової свідомості і культури, то методи активної та інтерактивної моделі навчання на заняттях з англійської мови забезпечують стійку орієнтацію української молоді на законослухняну поведінку, соціальну відповідальність, конструктивну взаємодію з іншими громадянами і відстоювання власних прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Андрусисшин Б. І. Підготовка правознавчих кадрів для освітньої галузі / Б. І. Андрусисшин // Юридичні читання молодих вчених. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції 23-24 квітня 2004 року. – К., 2004. – С. 3-13.
2. Болотов В. Компетентнісна модель: от идеи к образовательной парадигме / В. Болотов, В. Сериков // Педагогика. – 2003 – № 10. – С. 8-14.
3. Кічук Я. В. Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі / Я. Кічук // Вісник Львів. ун-ту. 2008. – Вип. 23. – С. 141-147.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. – К.: А. С. К., 2005. – 192 с.
5. Чепелева Н. В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів / Н. В. Чепелева // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис. – 1998. – 605 с.

References:

1. Andrusyshyn, B. (2004). *Pidgotovka pravoznavchych kadrov dlja osvithno'i galuzi*. *Jurydychni chytannja molodyh vchenyh. Zbirnyk materialiv Vseukrai'ns'koj naukovoї konferencii* 23-24 kvitnja 2004 roku. pp. 3-13.
2. Bolotov, V. and Serikov, V. (2003). *Kompetentnostnaja model': ot ydey k obrazovatel'noj paradygme*. *Pedagogyka*, 10, pp. 8-14.
3. Kichuk, J. (2008). *Pravova kompetentnist' majbutn'ogo fahivcja – priorytetne zavdannja gromadjans'koj osvity u vyshnij shkoli*. *Visnyk L'viv. un-tu*, 23, pp. 141-147.
4. Pometun, O. and Pyrozhenko, L. (2005). *Suchasnyj urok. Interaktyvni tehnologii' navchannja: nauk.-metod. posib.*. Kyiv: A.S.K..
5. Chepeljeva, N. (1998). *Stanolennja profesijnoi' kompetentnosti v systemi vuziv's'koj pidgotovky praktychnyh psyhologiv*. *Psyhologo-pedagogichna nauka i suspil'na ideologija: materialy metodologichnogo seminaru APN Ukraїny*, 12 lystopada 1998 r.